

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM FAKÜLTESİ

YABANCI DİLLER EĞİTİMİ BÖLÜMÜ

ALMAN DİLİ EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

(Uluslararası)

IV. DİL, YAZIN VE DEYİŞBİLİM SEMPOZYUMU

BİLDİRİLERİ

ÇANAKKALE 17-19 HAZİRAN 2005

Yayına Hazırlayanlar

**Prof. Dr. Ali Osman Öztürk
Yrd. Doç. Dr. Nevide Akpınar-Dellal
Arş. Gör. Umut Balcı**

ALMANCA VE TÜRKÇE HABER METİNLERİNDE POLİTİK DİL KULLANIMI

Yrd. Doç. Dr. Hacı YILDIZ⁶²

ZUSAMMENFASSUNG

Politische Sprachverwendung in den deutschen und türkischen Nachrichtentexten

In dieser Arbeit wird die politische Sprachverwendung anhand Nachrichtentexten aus zwei deutschen (Berliner Zeitung / Die Welt) und zwei türkischen (Cumhuriyet / Zaman) Zeitungen thematisiert. Bei der Auswahl der Zeitungen bin ich davon ausgegangen, dass die Zeitungen sowohl im Deutschen als auch im Türkischen bestimmte politische Richtungen aufweisen, wobei sie auch eine Vergleichsbasis bilden können. Primär sind grundlegende Merkmale der politischen Sprachverwendung veranschaulicht, um die politische Sprache als Fachsprache von anderen Sprachverwendungen zu unterscheiden. Sekundär habe ich versucht, mich in allen oben genannten Zeitungen mit der Nachricht mit dem Titel „Ermordung Saddams Söhne“ als Forschungsmaterial auseinanderzusetzen. Nachrichtentexte haben als informative Texte vor allem die Funktion, Nachrichten so objektiv wie möglich zu vermitteln. Bei der Gestaltung der Nachrichtentexten wurde besonders auf die Vermittlungsweise geachtet, dass sie auf die Meinungs- und Bewusstseinsbildung der Leser wirkt. Das ist einer von den Gründen, warum ein Journalist die Rhetorik gebraucht hat: durch Redekunst den Leser vom Sachverhalt zu überzeugen.

Çeşitli uzmanlık alanları tarafından araştırma konuları bağlamında farklı yönlerine dikkat çekilen dilin, herkes tarafından kabul edilmesi gereken pek çok ortak tanımları olduğunu biliyoruz. Dil, en geniş anlamda duyguları, düşünceleri ve istekleri anlatmada kullanılan bir işaret sistemidir. Bir anlatım aracı olan dil, aynı zamanda bir bakış ve algılama biçiminin yansıması olarak da değerlendirilebilir. Bu olgu, her dil kullanıcısının kendi açısında varolanı başka türlü dile getirmesinde, ifade etmesinde kendini gösterir. Öyle ki dil, toplumsal bağlamı ile düşünüldüğünde hem dil kullanıcısınınca etkinleşir hem de dil kullanıcısının düşünce dizgesini biçimlendirir. Dil ve kullanıcısı arasında karşılıklı ve birbirini tamamlayan bir ilişki söz konusudur. Dilsel göstergelerin

⁶² Mersin Üniversitesi, Çeviri Bölümü.

içeriği, dil topluluğunun kültürel özelliklerini yansıtır; göstergelerin iletişim işlevi göstergelere ilişkin toplumsal uzlaşıdan kaynaklanır.

Nitekim XX.yüzyıl dilbiliminin bir çok akımı özellikle dilin bu özelliğinden hareketle, dili toplumsal bir etkinlik düzlemi olarak ele almıştır. Özellikle 70'li yıllardan sonra dilbilim çalışmalarında 'dil ve toplum'; 'dil ve dil kulanıcısı' vb. başlıklar öne çıkmıştır.

Dil ile dil topluluğu arasındaki karşılıklı ve yakın ilişki bağlamında, insan yaşamında dil gibi onu kuşatan az şeyin olduğu vurgulanabilir. İnsan ile dil arasındaki bu yakın bağ insanın her alanda etkinleşme sürecine de eşlik eder. Ancak unutmamalıdır ki bireyler toplum içinde yazı, algılama biçimi, kültürel düzey ve mesleki farklılıklardan dolayı ortak dili farklı biçimlerde kullanabilirler.

Dil olgusunun burada sayılmayacak kadar geniş olan belirleyeni arasında, haberleşme ağının hızla arttığı ve çeşitlilik gösterdiği dünyamızda, iletişim aracı olma özelliği öncelikli araştırma boyutunu oluşturur. Başka biçimlerde de gerçekleştirilen iletişimin en temel aracı hiç kuşku yok ki dildir.

Geniş anlamda iletişim, bilgi aktarma ve anlamlandırma sürecidir. Bu süreç, insanın var olduğu bütün etkinlik alanlarında işlenir.

Farklı meslek grupları veya iletişim ortamlarından biri de politikadır. Bir etkinlik alanı olarak politikada politik iletişimden söz edilir. Politik iletişim, politika alanında farklı talepleri olan ve çeşitli amaçlar güden kişiler arasındaki iletişim şeklidir. Politik iletişimin aracı politik dildir. Politik dilde kulanıcısına ve işlevine göre farklı dilsel kullanımlara rastlanır.

Ülkelerin ekonomik, sosyal, kültürel, kurumsal yapıları çerçevesinde farklı özelliklerde iletişim yöntemlerine rastlansa bile temel işlevleri bakımından politik dil belirgin bir şekilde diğer uzmanlık (alan) dillerinden ayrılır. Anlaşılabilirliği, alansallığı ve terminolojisiyle uzmanlık dili özelliğini gösteren politik dilde, öznellik ön plandadır. Çünkü politik dil bir tarafın başka bir tarafı yönlendirmek istemesi, ikna etmesi, inandırması temeline dayanır.

Bundan dolayı politik dil kullanımında "güdüleme"nin her zaman özel bir önemi olmuştur. Güdülemeyi, bir bireyin yada kümenin, düşüncelerine, eylemlerine ve tutumlarına yön vermek amacıyla dilin bir kullanım biçimi olarak niteleyebiliriz. Dil, güdülemenin dili yoksullaştıran en büyük tehlike olduğuna dikkat çeken, Kula bunun tek yönlüleştirme, bireyleri ve toplumsal kümeleri öz çıkarlarından uzaklaştırabilme aracı olarak kullanıldığını belirtmektedir (Bkz. Kula 1992: 70).

Politik dil her metin türüne sığdırılabilir. Şiirlerde, romanlarda, şarkılarda, sloganlarda, bildirilerde, eğitim kitaplarında ve bu çalışmada incelediğim gazete haberlerinde politik içeriğe rastlanabilir.

Bir uzmanlık alanı olarak görülen politik dili meslek anlamında aktif olarak siyaset yapan, örneğin parlamento da konuşma yapan bir politikacının dil kullanımı ile eş değer tutmamak gerekir. Çünkü politika toplumsal yaşamın tüm alanlarını kapsar. Politikadan göreceli olarak uzak görünen konular bile içerdikleri sorunlar bakımından kamuoyunun ilgi odağını oluşturdukları takdirde

politik bir alan haline gelirler. Bu konulara ilişkin açıklamalar politik dil kullanımında belli bir politik terminolojiye dayandırılmak zorunluluğu taşımazlar.

Retorik yönü ağır basan ve ikna edici özellik taşıyan politik dil, her şeyden önce anlaşılır olmak zorundadır. Ancak bu sayede hedef kitleyi etkileyebilir ve yönlendirebilir. Bu yönüyle politik metinlerde somutlaştırma çabası bir biçim özelliği olarak ortaya çıkar. Politik yazar/konuşmacı bir somutlaştırma çabasında olsa da, politik dilin özünde soyut kavramsal terimler yatar. Bir başka ifadeyle, politik dil, görünen somut yanıyla inandırıcı kılmaya; ancak, soyut yönüyle de hedef kitleyi gizli yönlendirmeye yöneliktir (Bkz. Aksoy 2001:3-5).

Wolfgang Bergsdorf "Demokraside Politik konuşmanın Güçlükleri" başlıklı yazısında günlük dil ile politik propaganda dilinin öncelikle değer ve kullanım sıklığı noktasında ayrılaştığına değinir ve politik dili kavram dili olarak tanımlar. Yazara göre politik dil, günlük dilden kavram özelliği kazandırdığı sözcükler olsa bile, söz konusu sözcükler politik bağlamdan uzaklaştıkları anda bu özelliklerini yitirirler (Bergsdorf 1985: 189).

François Beilecke, politik dilin gerçekliği oluşturucu özelliğine değinirken bir çok bilim adamının, politik dilin gerçekliğin oluşum sürecinde yapıcı bir şekilde etkili olduğu konusunda hemfikir olduklarını savlar ve Dieckmann'ın "bir dilin sözcükleri, (...) adlandırma yoluyla gerçekliği ulaşılabilir kılmakta ve aynı zamanda gerçekliğin yorumlanmasına katkı sağlamaktadır" görüşünü yineler.

Bu çalışmada çalışmanın adından da anlaşılacağı üzere Almancada ve Türkçede politik dil kullanımını irdedim. Bir alan dili, aynı zamanda propaganda aracı olarak kullanılan politik dilin genel belirleyenlerini, özelliklerini betimledikten sonra, bunların farklı bir metin türü olan gazete haberlerine hangi ölçüde yansıyor yansımadıklarını, Irak savaşına yönelik 23-24 Temmuz 2003 tarihli Türkiye'den Cumhuriyet ve Zaman; Almanya'dan da Berliner Zeitung ve die Welt gazetelerinde yer alan "Saddam'ın oğullarının öldürülmesi" haberi üzerinde göstermeye çalıştım. Gazete seçiminde gazetelerin farklı siyasi çizgilerinin olması ve dolayısıyla da farklı okur kitlelerinin olması bu seçimde etkili olmuştur. Araştırmaya veri oluşturan haber seçimi bilinçli olarak yapılmamıştır.

Politik metin tipine etki eden en önemli faktörün metin işlevi olduğunu düşünürsek politik metin olarak bir gazetenin ancak bir yorumu yada köşe yazısını seçmek yerine sadece haberin seçilmiş olması muhtemel bulgulara erişmek için bir dezavantaj oluşturur. Temel işlevi okuru bilgilendirmek için bilgi aktarmak olan gazeteler, bir metin gruplandırması içinde değerlendirildiğinde, bilgilendirici (informativ) metin türüne dahil edilebilir.

Bilgilendirici bir metin türünde de, diğer bazı metin türleriyle karşılaştırıldığında görece olarak az da olsa, metin yazarı ve gazete yönetiminin dünyaya bakışını yansıtan bir öznellik söz konusudur. Özünde her söylemin doğası gereği, söylemi oluşturanın amacına koşut bir tercih söyleme yansır. Bu haber metinlerinde de, politik dil kullanımının genel özelliğinden dolayı her metinde okur kitlesini yönlendirme çabası kaçınılmaz bir biçimde ortaya çıkar.

Sözü edilen gazetelerdeki aynı haberin iletme biçimleri, ağırlıklı olarak kullanılan dilsel öğeler, geniş anlamda dilin kullanılma biçimi, olası retorik özellikler bu çalışmanın temelini oluşturdu. Türkçe ve Almanca haber metinlerinde politik dil kullanımında, iletişim etkisini somutlaştırmanın etkin yollarından biri, metindeki retorik (söz-sanatsal) özellikleri saptamaktır. Yukarıda anılan gazetelerden seçilen örnek metinler içinden ayıklanan örnek tümceler temelinde politik dilin özellikleri konuşulacaktır. Böylece Almanca ve Türkçede politik dil kullanımındaki farklılıklar ve benzerliklere ilişkin verilere ulaşılabilecektir.

Şimdi bunları seçilmiş gazetelerdeki aynı haber üzerinden somutlaştırmaya çalışalım.

A. Retorik Özellikler:

Retorik (sözbilim) hedef kitleyi ikna etmenin araçlarını inceleyen sanatsal yanı olan bir bilim etkinliği olarak tanımlanır. Başlangıçta sözlü metinlerde yoğunlaşan sözbilim, yazılı iletişimin yaygınlaşması sonucunda yazılı metinlerde de dil aracılığıyla söz sanatlarını inceleyen bir bilim dalı haline gelmiştir. *“Sözbilimin çok geniş kapsamda ve çok sayıda incelediği, adlandırdığı, betimlediği ve öngördüğü söz sanatlarının yanında, bunların oluşumuna ilişkin kaynak gösterdiği ve bir bakıma yazın sanatının iskeletini oluşturan 1) koşutluk, 2) önceleme, 3) yineleme ve 4) sapma olarak adlandırılan dört yöntem (...) bir inceleme yöntemi olarak bugün de kullanılmaktadır (Özünü 2003: 434). Yaklaşık 600 retorik öğe içinde en önemlileri şunlardır; kısa tümceler (Parataxe), eğretileme (Metaphora), önyineleme (Anaphora), karşıtlık (Antitheton), çaprazlama (Chiasmus) vb. (Bkz. Büyüknisan 2003: 145).*

Eğretileme (Allegoria, Metaphora):

Politik konuşmacı/yazar, daha kolay anlaşılabilirlik ve erek kitleyi etkileyebilme için retorik bir özellik olan eğretilemeye başvurur. Eğretileme kullanımı, söylenenin dinleyicide, okurda kalıcı olmasını sağlar

Örnek 1-

“Irak batağındaki ABD, Saddam’ın oğullarını öldürerek moral buldu”.(Zaman 2003: 1-2)

Örnek 2-

“...Böylece devrik lider Saddam Hüseyin’in etrafındaki çember de iyice daralmış oldu.....”(Zaman,2003: 1-2)

Örnek 3-

“...Diğer yandan Amerikan yönetimi, Irak’taki ‘işgal yönetimini’ sağlamlaştırmak için Irak istihbarat teşkilatı Muhaberat’ı kısmen canlandırmaya çalışıyor.....”(Zaman 2003: 1-2)

Örnek 4-

“...Uday ile Kutay’ın öldüğü doğrusya Amerikalılara hayatı cehenneme çevireceğiz”(Cumhuriyet 2003: 11)

Örnek 5-

"...Wenn auch keine Massenvernichtungswaffen zu finden seien, lautet die Argumentation aus Washington und London, so seien im Irak doch eine schreckliche Diktatur und deren führende Köpfe beseitigt worden⁶³...."(Berliner Zeitung 2003: 1-2)

Örnek 6-

"...Doch es bleibt, eine Tatsache, dass eben dieses Regime in seiner blutigsten Phase⁶⁴-den Jahren des Irakisch-Iranischen Krieges-massiv von der USA unterstützt wurde, um Teheran in die Knie zu zwingen⁶⁵...."(Berliner Zeitung 2003: 2)

Örnek 7-

"...Beide könnten keine Schatten des Hasses⁶⁶ mehr auf den Irak werfen, ließ der Präsident Dienstagnacht (MESZ) weiter mitteilen..."(die Welt 2003: 1)

Karşıtlık(Antitheton):

Politik metni daha etkileyici kılan metinde yer alan karşıtlık ögesi ile konuşmacı/yazar olumlu ve olumsuz yönde belirgin zıtlıkları dile getirerek kendi haklılığını ve doğruluğunu dolaylı yoldan ifade etmeye çalışır.

Örnek 1-

"...Oğulları öldü ama; Saddam'ın 'derin örgütü' diriltiliyor...."(Zaman 2003: 2)

Örnek 2-

"...Saldırıların büyük bölümü Saddam ailesinin bir gün geri geleceği düşüncesiyle yapılıyor. Ama Saddam'ın iki oğlu artık geri gelmeyecek...."(Cumhuriyet 2003: 11)

Örnek 3-

"....In einem Stadtteil der irakischen Hauptstadt Bagdad löste die Meldung vom Tod der Söhne Saddam Husseins Gewehrfeuer aus. Vermutlich handele es um Freudenschüsse, erklärte Generalleutnant Sanchez..."(die Welt 2003: 1)

Ayrıca söz konusu haber seçkinde az sayıda da olsa retorik öğelerden benzetme ve ön yineleme de kullanılmaktadır.

Örnek 1-

"...Damals schickte Saddam Hunderttausende Menschen in den Tod., damals erreichte sein Arsenal an Massenvernichtungswaffen erstmals einen nennenswerten Umfang...."(Berliner Zeitung 2003: 3)

⁶³ kafaların koparılması

⁶⁴ Kanlı dönem

⁶⁵ diz çökmeye zorlamak/teslim olmaya zorlamak

⁶⁶ Kinin gölgesi

Sık sık karşılaşılan bir başka retorik öge ise Parataxe dediğimiz kısa tümcelerdir. Birer örnekle yetinmek istiyorum .

Örnek 1-

“...Ancak Saddam’ı etkisiz hale getirmeden ABD’nin rahat etmesi zor...”(Zaman 2003: 1)

Örnek 2-

“...İntikam saldırılarıyla karşı karşıya kalabiliriz....”(Cumhuriyet 2003: 11)

Örnek 3-

“...Die Nachricht vom Tod der beiden Saddam-Söhne Usai und Kusai kam für Georg W.Bush wie bestellt....”(Berliner Zeitung 2003: 1)

Örnek 4-

“...Kusai Hussein im einstiegen Regime als möglicher Nachfolger seines Vaters gehandelt...”(die Welt,2003: 1-2)

Bu seçkide, benzer bir içeriğe ilişkin farklı dünya görüşü ve farklı kültürel arka alanları olan gazetelerin politik dil kullanımında benzer söz sanatlarına yer verildiği görülmüştür. Alman gazetelerinde metin iç yapısına ilişkin, dolaylı anlatım biçiminin tercih edilmesi politik dil kullanımından çok, basın dilinin bir özelliği olarak anılmalıdır.

Söz sanatları ve deyişsel ögeler genellikle alımlayıcıyı (okur/dinleyici) etkilemek, yönlendirmek veya güdülemek için tercih edilen dilsel kullanımlardır. Politik dil kullanımında da amaç hedef kitleyi etkilemek ve amaçsallanan doğrultuda eylemelerini sağlamaktır. Politik metinler bu dilsel özelliklerinden dolayı ‘çağrı işlevli/yönlendirici’ metin sınıfında değerlendirilir.

Bu çalışmadaki seçki bilgilendirici metinlerden seçilmiştir. Politik içerikli olduğunda bilgilendirici metinler de söz sanatları ve deyişsel özelliklerin metnin vazgeçilmezi olarak seçilmesi politik dil kullanımının özelliği olarak belirlemiştir. Bu durum politik dil kullanımında nesnel anlatımlarda dahi yazarın /belli bir kitleyi temsil eden gazetenin bilinçli yada bilinçsiz olarak öznel tutumlara yer verdiğinin bir göstergesi sayılabilir.

Öznel tutum bakımından Cumhuriyet ve Die Welt gazetelerinde aynı haber başka konularla ilişkilendirilerek okuyucuda eleştirel bir bakış açısı yaratılmaya çalışılıyor. Bu durum üstü örtülüde olsa dil güdülemeye örnek olarak gösterilebilir.

KAYNAKÇA

- AKSOY, Berrin (2002): Siyaset Dili ve Çevirisi. İç: *Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi: 1-10.
- BEILECKE, François (2003): *Politische Sprache*: Grundlagen. (www.uni-kassel.de.)
- BERGSDORF, Wolfgang (1985): Über die Schwierigkeiten des politischen Sprechens in der Demokratie. In: *Sprachkultur. Jahrbuch 1984 des IDS*. Düsseldorf; hrsg v. Rainer Wimmer, pädagogischer Verlag, Schwann-Bagel.
- BÜYÜKNİSAN, Emra (2003): Politik Dil Kullanımında Retorik Ögeler. İç: *III. Dil, Yazın ve Deyişbilim Sempozyumu Bildirileri* (Eskişehir, 7-9 Mayıs 2003). Eskişehir: Birlik Ofset.143-150.
- DIECKMANN, Walther 1980: Sprache in der Politik, in: Greiffenhagen, Martin (Hrsg.): *Kampf um Wörter? Politische Begriffe im Meinungsstreit*. Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung, s. 47-64.
- HAUSENDORF, Heiko (2003): Rezension zu: Heiko Girnth, Sprache u. Sprachverwendung in der Politik. Eine Einführung in die linguistische Analyse öffentlich-politischer Kommunikation. Tübingen: Nimeyer 2002. İç: *Gesprähforschung – Online-Zeitschrift zur verbalen Interaktion*, Ausgabe 4: 1-8 (www. Gespraechsforschung-ozs.de).
- KULA, Onur Bilge (1992): *Demokratikleşme Süreci ve Eleştirel Kültür Bilinci*. Ankara: Gündoğan.
- ÖZÜNLÜ, Ünsal (2003): Başlangıçtan Bugüne Deyişbilim: Uygulamalar, İncelemeler ve Öneriler: İç: *III. Dil, Yazın ve Deyişbilim Sempozyumu Bildirileri* (Eskişehir, 7-9 Mayıs 2003). Eskişehir: Birlik Ofset.433-448.
- STRAUß, Gerhard (1986): *Der politische Wortschatz: zur Kommunikations- u. Textsortenspezifik*. Tübingen: Narr.
- STRAUß, Gerhard, Haß, Ulrike, HARRAS, Gisela (1989): *Brisante Wörter von Agitation bis Zeitgeist: ein Lexikon zum öffentlichen Sprachvergleich*. New York, Mannheim de Gruyter.